אבן יקר

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

ויקרא לפניו אברך (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהוא לבד בחכמה" (ב"ר)

פרשת וירא תשפ"ז • שנה ו' - גליון רצ"ו • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף
פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס
נדרים לא.

כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (כא, יב).

בנוסח התפלה 'ועקידת יצחק היום לזרע יעקב תזכור'

בנדרים (לא.) במשנה, שאיני נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים. ובגמרא, והאיכא ישמעאל. 'כי ביצחק יקרא לך זרע' כתיב. והאיכא עשו. 'ביצחק' - ולא כל יצחק.

עיין שו"ת **הריב"ש** (ח"א סימן לח) [וז"ל: עוד שאלת, אם היא נוסחא משובשת לומר 'ועקידת יצחק היום לזרע יעקב תזכור', שכבר דרשו חכמינו ז"ל 'כי ביצחק' - ולא כל יצחק.

תשובה. הנוסחא המפורסמת והשגורה בפי הכל, ובכל הסדורים היא 'היום לזרעו תזכור', והמשנה ממטבע שטבעו בברכה אינו אלא טועה. והמדקדק להוסיף 'לזרע יעקב' לא מחכמה דקדק. שהרי שנינו, קונם שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באומות העולם. וכתב **הרמב"ם ז"ל** בפרק תשיעי מהלכות נדרים (הכ"א), נדר מזרע אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו, ואינו אסור אלא בישראל, שנאמר 'כי ביצחק יקרא לך זרע', והרי יצחק אמר ליעקב (להלן כח, ד) 'ויתן לך את ברכת אברהם'.

ומה שאמרת שזקנך הרב רבי עמרם ז"ל צוה לרבי שלמה החזן למחוק אותה הנוסחא המשובשת מספרו, עשה הראוי לרב מובהק וחכם כמוהו.

אמר שמואל[א], עדיין יש לשאול למה נכניס עצמנו בלשון סתום שצריך פלפולים ודרשות, ולא נאמר 'לזרע יעקב' בלא גמגום. ויש לומר, מברכותיו של אדם נכר אם תלמיד חכם הוא (ראה ברכות נ.) וכו'.

ועוד יש לומר, מפני כבודו של יצחק. שכשאתה אומר 'ועקידת יצחק היום לזרע יעקב תזכור', משמע שזכות יצחק לבדו לא היה מועיל לולא זכות יעקב, לכך יש לומר 'ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור', דמשום זכות יצחק לבדו ראוי לזכור העקידה למי שהוא זרעו - יהיה מי שיהיה, וידוע שאינו אלא יעקב].

ועיין שאילת יעב"ץ (ח"א סימן קמד ד"ה עוד - ד"ה דבר), ועיין שו"ת **שבות יעקב** (ח"ג סימן מג)[ב].

שו"ת בן פורת
ח"א סימן ד

וַיַּקַּח אַבְרָהָם וגו' וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת (כב, ו).

ביסוד פסול בן פקועה להקרבה

מה שכתב כבוד תורתו[ג], בשם **השער המלך** ממעשה הקרבנות, דמשכחת בן פקועה כשר לגבוה, אם אביו ואמו היו בני פקועה ונולד דרך לידה. אין השער המלך במעשה הקרבנות, רק באיסורי מזבח (פ"ה הי"א), ואין מבואר שם כן, רק דהביא רש"י חולין (עד: ד"ה דגמר)[ד].

ומדברי רש"י בפשיטות נשמע כן, דכתב דהפסול בן פקועה לגבוה מפאת יוצא דופן, דפסולו מפאת שאינו דרך לידה, כמבואר בגמרא בכמה דוכתי (חולין לח: בכורות נז.) דיוצא דופן אימעוט מ'כי יולד' (ויקרא כב, כז) דבעינן דרך לידה, ואם כן ולד הנולד מבן פקועה דרך לידה - ממילא דכשר.

ולדעת התוספות חולין (שם ד"ה דגמר) דפסול בן פקועה מפאת דהוא נשחט, אם כן גם ולד הנולד מבן פקועה דפסול כיון דנחשב כבר נשחט, ויוחסר איפוא עבודת השחיטה דהיא אחת מארבע עבודות.

ומחלוקת רש"י ותוספות, נראה דהוא בספק שנסתפקתי **באתוון דאורייתא** (כלל יד פיסקא ד) אם היתיר בן פקועה מפאת שנחשב העובר נשחט, או היתיר גרידא הוא, יעויין שם היטב, דסברת התוספות הוא דנחשב נשחט, ולרש"י היתיר גרידא הוא, וכמובן[ה].

והיה נראה לחדש, דגם ולד בן פקועה דכהאי גוונא, אפילו נימא דהיתיר בן פקועה היתיר גרידא הוא שהתירתו תורה, ואין נחשב כנשחט, עם כל זה הוא פסול לגבוה, מפאת דמצינו בכמה דוכתי דהשחיטה בקדשים נקראת מתיר, וכמבואר ביבמות (קד:), דקרי לשחיטה וזריקה 'שני דברים המתירים' כו'. ויעוין במנחות (יד:), שחיטה וזריקה דתרוייהו מתירין כו', וכן הוא בכמה דוכתי (שם עט.; פסחים יג:). והיתיר דשחיטה הוא מה שמתיר איסור אבר מן החי (ראה חולין לג.) ונבילות (ראה זבחים ע:) כו'. ואם כן בן פקועה דמותר בלאו הכי, ואין השחיטה עושה פעולת ההיתיר, יש לומר דהוא פסול, כיון דפעולת השחיטה הוא ההיתיר, וכאן הרי אין השחיטה עושה פעולה זאת.

וביותר יש לומר כן, לפי המבואר בזבחים (צז:) דשחיטת כל קדשים בעי כלי, מפאת הלימוד מ'ויקח אברהם את המאכלת לשחוט את בנו', אם כן יש לומר, דכי היכי דילפינן מהאי קרא אפֹּל שחיטת קדשים דבעי כלי, הכי נמי יש ללמוד דצריך שתעשה השחיטה פעולת היתיר. וזה על פי המבואר במדרש תנחומא (בפרשתנו סימן כג) על הכתוב הנ"ל 'ויקח אברהם את המאכלת', וז"ל: למה מאכלת, שהיא מתירה את האוכלין לתוך פיו של אדם, עכ"ל, [וכוונת הדרש, מדלא כתיב 'ויקח את המחתך', או לשון אחר, רק קרי ליה 'מאכלת']. ואם כן יש ללמוד נמי דבעינן שיעשה פעולת היתיר האוכל לאדם, ועל כן בן פקועה דמותר בלאו הכי, ואין השחיטה עושה פעולת ההיתיר, שפיר הוא פסול.

ואולם ברש"י מנחות (יד: ד"ה בשעת) כתב, דהשחיטה נקראת 'מתיר', מפאת שבא לקדש, וכמבואר שם (טז:). ויש ליישב גם זה, ואין להאריך, כי באתי רק להעיר.

א) מכאן עד סוף התשובה היא הגהה, ואינה מהריב"ש, ראה בשו"ת הריב"ש מהדורת מכון ירושלים בבירור זהות החכם המגיה.

ב) שהסכימו לדברי הריב"ש, והאריכו בדברי המגן אברהם סימן תקצא ס"ק ז, שכתב להשיג על דברי הריב"ש.

ג) נכתב אל: "כבוד האברך ה"ה הרב החריף ובקי חסיד וירא ד' בנן של קדושים גפן אדרת המפורסם לשם ולתפארת כבוד שם מעלתו מו"ה **יעקב יוסף הכהן שליט"א** בק"ק רדאמסק", נכד הגה"ק בעל 'תפארת שלמה' זצ"ל ובעמח"ס 'אמת ליעקב' - פיעטרקוב תרס"ח. היה ידוע כגאון אדיר ועצום, התכתב עם כל גדולי דורו, ושמו מופיע בספרי שו"ת רבים מגדולי זמנו. בפתח ספרו ישנם הסכמות מהמהרש"ם מברעז'אן זצ"ל ומהרה"ק מאוסטרובצא זצ"ל.

ד) השער המלך קאי על דברי הרמב"ם שם, דחשיב ארבעה עשר אסורין לגבי מזבח, כמו יוצא דופן וכדומה, וכתב: "קצת קשה, ותו ליכא, והא איכא בן פקועה דפסול להקרבה, כדמוכח בהדיא בחולין (עד:), דאמרינן התם, מאי טעמא, דגמר 'שה' (שמות יב, ה) 'שה' (שם יג, יג) מפסח, עיין שם. ונראה שדעת רבינו, דבן פקועה פסול משום יוצא דופן כדעת רש"י שם (ד"ה דגמר), ואם כן הרי הוא בכלל יוצא דופן שמנה רבינו. אך התוספות שם (ד"ה דגמר) חלקו עליו בזה, וסבירא להו דבן פקועה לא מפסיל משום יוצא דופן, אלא דחשיב כשחוט, ושחוטים פסולין למזבח".

ה) וראה שם פיסקא ט-יז, שהאריך בזה מכמה דוכתי.

מרגניתא דיוסף
ענינים מופלאים, פניני חכמה ודעת ושכיות חמדה מתורת רבינו זי"ע

איך קראו בשם 'טיטס'

בירושלמי ברכות (פ"ג ה"ד), אמר רבי יודה בר טיטס רבי אחא כו'. נזכר גם בירושלמי סוכה (פ"ה ה"ח), רבי יודה בן טיטס בשם רבי אחא.

וצריך עיון בשם 'טיטס', הא 'שם רשעים ירקב' (משלי י, ז) - ולא מסקינן בשמיה (ראה יומא לח:). וצריך לומר, דשאני 'טיטס' מ'טיטוס'.

ועיין בירושלמי שביעית (פ"ה ה"ד), שם נזכר רבי יודא בר סוטס. ואולם סוגיא דירושלמי שביעית שם הוא גם כן בירושלמי גיטין (פ"ה ה"י), ושם הגירסא רבי יהודה בן טיטס.

וראיתי בירושלמי תרומות (פ"ח ה"ג), נזכר רבי חייא בר טיטס. ועיין שם **בגליון הש"ס** (ד"ה רבנן) דעמד על זה, דהא לא מסקינן בשמיה, עיין שם.

ועיין עוד ירושלמי ביכורים (פ"ג ה"ג), יהודא בן טיטוס הוי ברומי ומנוניה על מנת דיחזור. ובירושלמי עבודה זרה (פ"ב ה"ג) נמצא גם כן יודה בר טיטוס, והיא אותה מעשה שנזכרה בירושלמי תרומות (פ"ח ה"ג) בשם חייא בר טיטס. ועיין עוד ירושלמי שבת (פי"ד ה"ב), דנזכרה גם שם מימרא בשם רבי יהודה בן טיטס.

פרק כ (ג)
לא תעשה כל מלאכה

מלאכת מחשבת, מתעסק ומקלקל

למאן דאמר מצוות ליהנות ניתנו - האם שייך לחייב על מתעסק בשבת במצוה מטעם 'שכן נהנה'

מה שהקשה[א], בכריתות (יט:) דפריך אִשָּׁה ומל שלאחר שבת בשבת - דמחייב רבי אליעזר, הא הוי מתעסק. והקשה כבודו, הא מתעסק בחלבים כו' חייב שכן נהנה (שם), ואם כן לדיעות **הפוסקים** (עיין רא"ש שבת פ"ט סימן ה; שולחן ערוך יו"ד סימן רסב סעיף א בהג"ה) דמל תוך שמונה קיים המצוה, ורבי אליעזר הא סבירא ליה בעירובין (ל.) דמצות ליהנות ניתנו, ואם כן הא הוי קיום המצוה הנאה, ושפיר חייב גם במתעסק מטעמא דשכן נהנה.

הנה קושית הש"ס שם בכריתות הוא על רבי יהושע - יעיין ויראה[ב] [ואפילו לרבי אליעזר נמי אין לו הכרח מהך דעירובין (ל.) דסבר מצות ליהנות ניתנו, דדילמא סבר מערבין לדבר הרשות (ראה שם לא.), יעוין שם. וגם הרי תיקשי לאידך תנא דסבירא ליה אליבא דרבי אליעזר בעירובין שם (ל.) דמערבין כו', ואם כן הא סבירא ליה דמצות לאו ליהנות ניתנו].

וגם, הסברא דמל תוך שמונה קיים המצוה, הרי תמוה באמת מסוגיא דכריתות שם דאמר דחשיב טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה. ועל כל פנים סוגיא דכריתות הנ"ל הא סוברת להדיא דמל תוך שמונה לא קיים המצוה, ואם כן איך הקשה על זאת הסוגיא עצמה מן הסברא דמל תוך שמונה קיים המצוה.

וגם, יש ספק אי הא דמתעסק בחלבים כו' חייב שכן נהנה, הוא רק בהנאת אכילה וביאה או גם בשארי הנאות (ראה שו"ת רבי עקיבא איגר קמא סימן ח ד"ה אמנם; אמרי בינה או"ח דיני שבת סימן ז ד"ה אגב), ויעיין בקונטרס **ע' פנים לתורה** (אות ב), ורשום אצלי **בכתבים שלי** הרבה בזה עוד (ראה גליוני הש"ס שבת עה. בתוספות ד"ה טפי).

מל בשבת - תיקון המצוה אין בו איסור ומותר ליהנות מעשייתה

ומלבד כל אלה, גם גוף הקושיא טעות. דרק במתעסק בחלבים ועריות שייך להתחייב מפאת שכן נהנה, הואיל וההנאה שָׁם האיסור, יעיין **אתוון דאורייתא** (כלל כד פיסקא ז-טו), ומה שאין כן במל בשבת, ונהנה במה שמקיים המצוה, רק החבורה היא איסור, אבל ההנאה שיש לו ממה שקיים מצוה הרי היא הנאת היתיר, והרי מותר לו ליהנות הנאה זאת, ואם כן דבר שהוא היתיר - מה יתן ומה יוסיף לפעול חיוב, ומה עניין שיתחייב על החבורה מפאת שנהנה ממנה הנאה שהיה מותר לו ליהנות. וגם אין שם הנאה מאיסור, דהאיסור הוא החבורה דהיא המלאכה, והמצוה היא התיקון שיש במלאכה, ואם כן הרי אין התיקון האיסור, רק המלאכה היא האיסור, רק מקיום המצוה שבה, דהיא התיקון, והתיקון אינו איסור כלל, רק גוף המלאכה היא האיסור, ודו"ק.

גור אריה: תיקון הוא הנאה ומתחייב משום מתעסק

ויש מקום עיון בזה **בחידושי גור אריה** למהר"ל מפראג ז"ל שבת (עה. ד"ה ולחייב), דאמאי דמוכח בסוגיא שם דפטר רבי שמעון גם בחבורה באין צריך לגופה, ובתוספות שם (ד"ה טפי) הקשו, דהא פטור מלאכה שאינה צריכה לגופה משום דבעינן 'מלאכת מחשבת' (ראה חגיגה י:), אם כן בחבורה לרבי שמעון דמחייב מקלקל בחבורה (ראה סנהדרין פד:), ולא בעי בה 'מלאכת מחשבת', אם כן במלאכה שאינה צריכה לגופה נמי יתחייב.

וכתב הגור אריה שם על זה וז"ל: ולפי הנראה לא קשה, וכי בשביל דגלי רחמנא גבי מילה דמקלקל בחבורה חייב (ראה שבת קו.) לא בעי 'מלאכת מחשבת' וחייב, מלאכה שאינה צריכה לגופה נמי חייב. דזה לא קשה, דהכי קאמר, כיון דכל מתעסק [נראה צריך לומר 'מקלקל'] פטור, ומקלקל בחבורה חייב, דנחשב למקלקל כאילו תיקן, הכי נמי דאחשביה כאילו נהנה, דסתם תיקון הוא נהנה, ומתעסק גבי נהנה חייב, אבל שיהיה בשביל זה חייב מלאכה שאינה צריכה לגופה - זהו מילתא אחריתא, ואין לומר כך, ולא קשיא מידי, עכ"ל ז"ל.

והנה כוונתו ז"ל, דהא דאמרינן בכריתות (יט:) דהואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב, הכוונה דכיון דמקלקל חייב - ונראה מזה דאחשביה רחמנא בחבורה להקלקול כאילו היה תיקון, אם כן כיון דנחשב תיקון הרי נחשב גם כן הנאה, דכל תיקון הוא הנאה, וכיון דהוא הנאה לכן מתעסק נמי חייב, דבנהנה הא גם מתעסק חייב - כמתעסק בחלבים כו' דחייב מטעמא דשכן נהנה[ג].

והנה גם דבריו ז"ל צריכים עיון כנ"ל, דמתעסק בחלבים כו' דחייב מטעמא דשכן נהנה, היינו לפי שההנאה שם האיסור, ומה שאין כן כאן, אין התיקון וההנאה האיסור, רק המלאכה, אלא דמלאכה בלי תיקון לא הוי 'מלאכת מחשבת', ולא חייבה תורה על מלאכה כזאת, אבל כשיש תיקון הרי אין התיקון האיסור, רק המלאכה[ד].

וגם צריך עיון גדול בדבריו, דמה בכך דאחשביה רחמנא לקלקול דחבורה תיקון, הא לא עדיף מכל שאר מלאכות דבעינן תיקון באמת, ויש בם תיקון בפועל, ואפילו הכי מתעסק פטור בהו (ראה כריתות שם).

חילוק בין שאר מלאכות שפטור בתיקון לחוד - למקלקל בחבורה שהוא חייב

ואולי סברתו, דכיון דאין איסור מלאכה רק בתיקון, לכן גם התיקון עצמו מן האיסור, ורק בשאר מלאכות דגם בקלקולו יתר על תיקונו חייב, אף דלא חשיב הנאה לגבי איסורי הנאה, כתוספות חולין (ח. ד"ה מותר), אם כן גם אם יש שם תיקון גרידא בלי קלקול כלל, והוי גם הנאה, מכל מקום אין לומר דיתחייב במתעסק מטעמא דשכן נהנה, דהא אין ההנאה האיסור, דהא גם אילו היה קלקולו יתר על תיקונו - דלא היה נחשב הנאה - גם כן היה חייב, ואם כן תו מה שיש תיקון גרידא והוי גם הנאה, אין להנאה הזאת שייכות להאיסור, דהאיסור הוי בלאו הכי גם במעט תיקון והקלקול מרובה עליו, שאין אז הנאה, ואם כן תו, גם ביש הנאה, מכל מקום ההנאה דבר בפני עצמו, שכך היה הדבר גם בהנאה, אבל אין אל ההנאה שייכות אל האיסור, ואין ההנאה חלק האיסור, ולא מהני ההנאה כלל לחייב, דו"ק מאוד.

והתינח בכל שאר מלאכות, ומה שאין כן בחבורה - דהוא קלקול באמת, ואחשביה רחמנא לתיקון, אם כן כל הקלקול כמו שהוא - הא אחשביה רחמנא לתיקון, והוי ליה תיקון גרידא בלא קלקול, והוי גם הנאה, ולא משכחת בחבורה כלל שלא יהיה הנאה, דאפילו הוא בקלקולו יתר על תיקונו, מכל מקום הקלקול שחבורה הא אחשביה רחמנא לתיקון, דאפילו הוא קלקול לבד גם כן הא נחשב תיקון, ואם כן הרי תמיד מלאכת חבורה הוא בתיקון גרידא - בלי קלקול, מפאת האחשביה, דו"ק מאוד. ואם כן כיון דהמלאכה תמיד רק בכך, תו יש לנו לומר דרק בהכי חייב רחמנא במלאכת חבורה, היינו רק בהנאה, כיון דלא מצינו בה חיוב בלי הנאה, דו"ק היטיב מאוד, ושוב ההנאה עצמה שפיר מן האיסור, ושוב דמי שפיר למתעסק בחלבים כו' דחייב מטעמא דשכן נהנה, דגם כאן ההנאה עצמה מן האיסור, דו"ק מאוד כי עמוק בסייעתא דשמיא.

ואם דיש לומר גם בה'אחשביה' דחבורה - דאחשביה רחמנא רק לחלק מיעוט מן הקלקול לתיקון, ונשאר באמת קלקולו יתר על תיקונו, וחייב משום הכי, ואכתי אין הנאה גם בחבורה. ואולם הסברא אין מחייבת זה, דאי אחשביה רחמנא את הקלקול לתיקון, מה טעם לשיחשב חלק ממנו תיקון יותר משאריתו, ואם נחשב הקלקול תיקון - הנה כולו וודאי דנחשב תיקון, וכמובן.

מקיים המצוה שלא באופן הלכתחלה - אם אומרים ליהנות ניתן

ואשוב לדברי כבודו ואומר, דיש עוד סברא, דכשאין מקיים המצוה באופן החיוב דלכתחלה, לכולי עלמא לאו ליהנות ניתן, כיון דיותר הוי ניחא ליה שלא תתקיים, ויקיימנה בזמנה כחיוב לכתחלה המוטל עליו. ואולם יש סברא גם להיפוך בזה, דתוך שמונה לכולי עלמא ליהנות ניתן - אם מל וקיים המצוה, כיון דאין מחויב אז למול, ולא שייך לעול על צואריהם ניתנו, ואין להאריך יותר.

שו"ת בן פורת ח"א סימן י אות ג ד"ה ומה - ד"ה ויש

א) התשובה מופנית אל: "כבוד הבחור החריף ובקי חרוץ ושנון כמר **דוב** שיחיה לאוי"ט [כעת אב"ד דק"ק אמסטוב]".

ב) ז"ל הגמרא שם: "אמר רב נחמן אמר שמואל, מתעסק בחלבים ועריות - חייב, שכן נהנה. מתעסק בשבת - פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה. אמר ליה רבא לרב נחמן, והא תינוקות דכי מתעסק דמי, ותנן (שבת קלז.), מי שהיו לו שני תינוקות, אחד למול בשבת ואחד למול אחר השבת, ושכח ומל את של אחר השבת בשבת, רבי אליעזר מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר, עד כאן לא פטר רבי יהושע אלא משום דקסבר טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור, אבל מתעסק בדבר דלאו מצוה, אפילו רבי יהושע מחייב".

ג) **בגליוני הש"ס** שבת עה. בתוספות ד"ה טפי, הביא דברי גור אריה אלו, וכתב: "ועיין קונטרס **ע' פנים לתורה** (אות ב) דנסתפקתי, אם הא דמתעסק בחלבים כו' חייב שכן נהנה, הוא רק בהנאת אכילה וביאה או גם בשארי הנאות. והנה מדברי הגור אריה הנ"ל מתבאר, דהוא הדין בשארי הנאות".

ד) וכן הקשה בגליוני הש"ס שם.

בטעם שאין מבטלין איסור לכתחלה

~ מתוך: גליוני הש"ס משניות תרומות ~

כתב בספר שו"ת **הרי"מ** בסופו בחידושיו - סוגיא דזרוע בשלה (צח: ד"ה מכלל), בטעמא דאין מבטלין איסור לכתחלה (ביצה ד:) - **לראב"ד** (איסור משהו פ"ב עמוד קכ ד"ה והא) דאיסורו דאורייתא, עיין שם שכתב דעניין האיסור הוא, דמה שבא להתיר האיסור לעצמו על ידי ביטול, הוא כמו סחורה, ואסור משום סחורה במאכלות אסורות (ראה שביעית פ"ז מ"ג), ובנפל מאיליו הוי כנזדמנו (ראה שם מ"ד), מה שאין כן במבטל בידים, עיין שם.

מדוע כל ביטול איסור אינו נחשב 'נזדמנו'

ודע, דסברת השו"ת הרי"מ הנ"ל - מעודי הייתי תמה עליה, דאיך שייך לאסור ביטול איסור מטעם סחורה, הרי הוא ממש כנזדמנו, וכדין צייד חיה ועופות כו' שנזדמנו להן מינין טמאין - דמותרין למוכרן, כמבואר בשביעית (פ"ז מ"ד), והכי נמי אם נֶאֱסַר לאדם אוֹכֶל בביתו, שנתנבל או נטרף לו בהמה או עוף וכהאי גוונא, הרי הוא כמי שנזדמן לו איסור, ומה זה שכתב דבנפל מאיליו הוי כנזדמנו, הרי גם בלא נפל, מכל מקום הרי כל עיקרו של האיסור נזדמן לו - אם נאסר לו דבר בביתו, והרי לא קנה האיסור כדי למוכרו, רק שנזדמן לו על ידי שנתנבלה בהמתו בשחיטה וכדומה. וכן מבואר להדיא **בטור שלחן ערוך** יורה דעה (סימן קיז סעיף א), דמי שנזדמן לו נבילה וטריפה בביתו - הוי ליה נזדמנו, עיין שם, והוא פשוט.

איסור סחורה הוא רק משום שמרויח
מה שאין לו - ובנזדמנו מותר דיש לו רק שיווי

ואולם כעת התבוננתי, כי סברת השו"ת הרי"מ הזאת כנה מאוד. דהא גם בנזדמנו נמי, רשאי רק למוכרה מיד, אבל להשהותה כדי למוכרה אחר כך ביוקר אסור, וכמו שהבאתי **בגליון** שביעית (פ"ז מ"ג ד"ה שאין) בשם **התשב"ץ** (ח"ג סימן רצב ד"ה והיוצא), וכן מבואר בשלחן ערוך יורה דעה שם, דבנזדמן לו חיה ועוף טמא, אסור לשהותה בביתו עד שתהא שמינה אצלו.

והעניין, דאיסור הסחורה הוא שאסור ליקח בזול כדי למכור ביוקר, היינו שבא להרויח מה שאין לו עדיין, וזהו האיסור, ועל כן בנזדמנו לו בצידתו, שנתכוון לטהורים והעלתה מצודתו מינין טמאין, הרי המינין הטמאים כבר הם שלו, ואם כן הרי כבר יש לו השיווי שלהם, ואם לא נתיר לו למכור, נמצא שהוא נפסד מה שיש לו, ולהפסיד אין חייב, דעניין סחורה הוא רק הריוח, אבל הרי אין צריך להפסיד, ועל כן בנזדמנו - מותר למכור.

ועל כן אם הם עתה בזול, והוא בא להשהותם עד שיתייקרו, נמצא שהוא בא להרויח מה שאין לו עדיין, דמה שיש לו עתה, הרי יש לו רק השיווי של עכשיו שהוא עתה בזול, ובשהיה עד שיתייקר ויהיה שוה יותר, הרי בא להרויח מה שאין לו עדיין, ועל כן זה שפיר תו הוי סחורה, ואסור שפיר. וכן להשהותה עד שתהא שמינה, כיון דעתה היא כחושה, נמצא שאין לו רק שיווי הכחושה, ומה שמשהה אותה לשתהא שמינה, הרי בא להרויח מה שאין לו עדיין, וזה הוי סחורה, ואסור שפיר.

ביטול איסור שמרויח מכך - גם בנזדמנו אסור

ואם כן מי שנזדמן לו איסור בביתו, שנתנבלה בהמתו וכדומה, נהי דהנבילה שלו ויש לו שיווי הנבילה, מכל מקום שיווי הנבילה הרי הוא רק לאכילת עכו"ם, דלישראל הרי אסורה באכילה, ונמצא שאין לו רק שיווי אכילת עכו"ם, ועל כן למוכרה לעכו"ם שפיר שרי, דאילו נאסור לו, נמצא שהוא נפסד מה שיש לו, שהרי יש לו בדבר השיווי שלו - דיש בו שיווי לאכילת עכו"ם.

ומה שאין כן אם בא לבטלה ברוב היתיר - לשתותר גם לאכילת ישראל, נמצא שהוא בא להרויח בהדבר מה שאין לו בה עתה, דעתה אין לו בה רק שיווי וזכות אכילת עכו"ם, והוא בא להרויח גם שיווי וזכות אכילת ישראל שתהיה מותרת גם לישראל - מה שעתה אינה, ואם כן כל שבא להרויח מה שאין לו עתה בהדבר, הרי גם בנזדמנו אסור משום סחורה, ועל כן שפיר הוי ליה הביטול - שבא להתירו לאכילת ישראל מה שעתה אינו, אם כן שפיר הא הוי ליה סחורה, ושפיר אסור משום סחורה, ודו"ק היטיב.

מקור שהמוכר איסור דרבנן
לא צריך להחזיר הדמים

ובזה אשכחנא פתרי להבין דברי **הרב המגיד** הלכות מכירה (פט"ז ה"ד ד"ה אבל), דעל מה שכתב **הרמב"ם** (שם), המוכר בשר לחבירו ונמצא בשר בכור, פירות ונמצאו טבלים כו', מה שאכל אכל - ויחזיר לו את הדמים, וכן כל המוכר דבר שאסור לאוכלו מן התורה כו'. אבל המוכר דבר לחבירו שאיסור אכילתו מדברי סופרים, אם היו הפירות קיימין, מחזיר את הפירות ונוטל את דמיו, ואם אכלן - אכל, ואין המוכר מחזיר לו כלום, עכ"ל.

ודבר זה דבאיסור דרבנן אין צריך להחזיר הדמים - לא נודע מקורו. דבבכורות (לז.) דנאמר שם גוף הדין הנ"ל - דצריך להחזיר הדמים, לא נתבאר כלל דבאיסור דרבנן אין צריך. וכתב הרב המגיד שם, דהרמב"ם יצא לו זה ממה שאמרו בירושלמי דשביעית (שם פ"ז ה"א), כל דבר שאיסורו דבר תורה - אסור לעשות בו סחורה, וכל דבר שאיסורו מדבריהן - מותר לעשות בו סחורה, ואפשר שאף זה כן, עכ"ל. ודבריו בלתי מובנים כלל לכאורה, דמניין לנו לדמות דמיון זה, והם נושאים שונים לגמרי לכאורה.

ועיין ש"ך יורה דעה (סימן קיט ס"ק כז) דכתב, דטעם הדין הנ"ל שחידש הרמב"ם דבאיסור דרבנן אין צריך להחזיר הדמים, היינו משום דחכמים לא גזרו איסור כדי להוציא ממון, דלעניין ממון אוקמוהו אדין תורה, וכן משמע מדברי הרב המגיד שכתב כו', דמה שכתב הרמב"ם דבאיסורי דרבנן אין המוכר מחזיר לו כלום, יצא לו ממה שאמרו בירושלמי שביעית דכל דבר שאיסורו מן התורה כו', וכל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה, ואפשר דאף זה כן, עכ"ל, משמע דרצה לומר, דכי היכא דגבי סחורה לא העמידו חכמים בדריהם לענין ממון, הכי נמי כאן לענין מכירה, עכ"ל הש"ך בזה.

וגם דבריו צריכים עיון, דמניין לנו לדמות כן, לומר דכי היכא דגבי סחורה לא העמידו כו' הכי נמי לעניין חזרת הדמים במכירה, ואין לדמות גזירות חכמים זו לזו (ראה תוספות חולין קד. ד"ה ומנא), ויוכל להיות דבזה העמידו ובזה לא העמידו, ואין לנו לבדות דברים כאלה מעצמינו.

חזרת דמים משום איסור
סחורה - ובדרבנן אין איסור

ונראה לענ"ד פשוט בזה, דכוונת הרב המגיד הוא על דרך זה, היינו דהרב המגיד בא לחדש, דהרמב"ם הבין דדין הנ"ל - דהמוכר לישראל דבר איסור ואכלו ואחר כך נודע, צריך להחזיר הדמים, הוא עצמו משום איסור סחורה במאכלות אסורות.

וזה, שאילו יחזיק הדמים, נמצא שהוא נוטל דמים בעד אכילת ישראל, וזה הרי לא היה לו בהדבר תחלה, שהרי נודע דהיה אסור והיה לו בו רק שיווי וזכות לאכילת עכו"ם, אבל לא שיווי אכילת ישראל, ועל כן אם נֶאֱכַל מישראל והוא יטול דמים בעד זה, נמצא שהוא נוטל דמים בעד מה שלא היה לו בהדבר - היינו בעד אכילת ישראל, שזכות אכילת ישראל לא היה לו כלל בהדבר, ונמצא שהוא מרויח ליטול דמים בעד מה שלא היה לו בהאיסור, וזה הרי חשיב סחורה ממש כנ"ל, ועל כן מהאי טעמא צריך להחזיר הדמים, ואסור לו להחזיקם משום איסור סחורה במאכלות אסורות. וכיון שהטעם רק משום איסור סחורה, על כן באיסור דרבנן דמותר לעשות בו סחורה, לכן שפיר ממילא אין צריך להחזיר הדמים, ודו"ק היטיב כי זה טעם נכון מאוד לדברי הרמב"ם הנ"ל.

וזהו שכתב הרב המגיד דיצא להרמב"ם דין זה מהך דבאיסור תורה אסור לעשות סחורה ובאיסור דרבנן שרי, ואפשר שאף זה כן. רצה לומר, דאפשר שאף זה הוא דין איסור הסחורה עצמו, היינו דהבין הרמב"ם דכי היכא דאסור לעשות סחורה במאכלות אסורות, הכי נמי צריך להחזיר הדמים במוכר כו', דאם לא יחזיר הוי ליה סחורה וכנ"ל, ועל כן ממילא באיסור דרבנן דשרי לעשות סחורה, לכן גם כן ממילא אין צריך להחזיר הדמים, ולא חידש הרמב"ם בזה כלום מסברת עצמו, רק זה עצמו הוא דין הירושלמי דבאיסור תורה אסור לעשות סחורה ובאיסור דרבנן שרי, ודו"ק היטיב. ואם גם לא תרצה לפרש כן כוונת הרב המגיד, מכל מקום בגוף דברי הרמב"ם בוודאי הוא טעם דמיסתבר ונכון מאוד בסייעתא דשמיא.

טעם שאין סחורה וריוח ללוקח כשיקבל הדמים

ואין לפקפק ולומר, דמדוע אמרינן דצריך להחזיר הדמים - לשלא יהיה שם סחורה וריוח אצל המוכר, אדרבה הא אם יחזיר נמצא שיהיה סחורה וריוח אצל הלוקח, שאכל אכילת איסור בחנם, והרויח דמי האכילה שהיה צריך לאכול היתיר אחר תחת זה ולשלם דמיו, ומאי חזית דאזלת בתר מוכר, זיל בתר לוקח.

דזה אינו, דמצד הלוקח לא חשוב ריוח, דאפשר שהיה מתענה, כמבואר כזה בתוספות חולין (קלא. ד"ה שאני), עיין שם היטב. ועוד, דנפשו של אדם קצה באכילת איסור, כמבואר בבכורות שם ובירושלמי תרומות (פ"י ה"ב), ועל כן לא חשובה האכילת איסור ריוח, ורק דעם כל זה היה צריך לשלם, דאף דלא נהנה הואיל ונפשו קצה, מכל מקום סוף סוף הרי כילה ממון חבירו, ולא יהא אלא מזיק דצריך לשלם. ואך דעבור שלא יהא שם סחורה וריוח מצד המוכר, לכן צריך המוכר להחזיר הדמים, ואין כאן תשלומין, ועל כן באיסור דרבנן דמותר לעשות סחורה, לכן שפיר יש חיוב תשלומין, ושפיר המוכר מחזיר הדמים, ודו"ק.

איסור דאורייתא שלא נתבטל מדרבנן - אם הוא איסור חפצא

איסורים דרבנן - אם המה איסורי חפצא או איסורי גברא (ראה נתיבות המשפט סימן רלד ביאורים ס"ק ג; שו"ת תורת חסד או"ח סימן לא אות ה), יש להסתפק לפי צד הסברא דאיסורים דרבנן רק איסורי גברא המה, אי אמרינן כן גם באיסור דאורייתא שנתערב ובטל מן התורה, ורק מדרבנן לא בטל, אי הוא גם כן רק איסור גברא - כשאר דרבנן, או דילמא, כיון דהאיסור תורה הוא איסור חפצא (ראה רש"י כריתות יד. ד"ה איסור; הגהות רעק"א יו"ד סימן רטו אות ד), והחכמים גוזרים שהאיסור תורה עדיין לא נתבטל, אם כן אכתי האיסור חפצא דאורייתא במקומו עומד מדרבנן, ודו"ק.

וראיתי שהדבר מוכרע ממקומו, שהרי בסוגיין (לז.) איתא, דבהשקה לחבירו יין נסך על ידי תערובות, צריך להחזיר הדמים, עיין שם. ואף על גב דבשאר איסורים דרבנן כתבו **האחרונים** (ראה סמ"ע סימן רלד ס"ק ד; נתיבות המשפט שם ביאורים ס"ק ג; שו"ת תורת חסד או"ח סימן לא אות ה) דאין צריך להחזיר הדמים מפאת דרק איסורי גברא המה, ולא שייך נפשו קצה באכילת איסור וכנודע, ואם כן על כרחך דאיסור תורה שלא נתבטל מדרבנן, אכתי איסור חפצא הוא גם מדרבנן, וזה פשוט.

טעם פסול אתרוגים המורכבים אף שאין חסרונן ניכר

אתרוגים המורכבים - האריכו בזה לפוסלם מטעם חסר, כיון דמורכב מאתרוג ולימון"י, ואם כן בחלק הלימון"י שבו, הרי חסר מציאות האתרוג (ראה שו"ת מהר"ם אלשיך סימן קי ד"ה ועוד דהא; טורי זהב או"ח סימן תרמט ס"ק ג).

ויש לעיין לפי המבואר בתוספות סוכה (כט: ד"ה בעינן) וברש"י שם (לו: ד"ה ומשנינן) ושאר **ראשונים** (אור זרוע ח"ב הלכות סוכה סימן שח; רא"ש סוכה פ"ג סימן ג), דפסול חסר הוא מפאת 'ולקחתם' (ויקרא כג, מ) - לקיחה תמה (ראה סוכה לד:; שם לז.), דכשחסר אינו תם. אם כן לפי המבואר בסוגיין (לז.) ובכמה דוכתי (לעיל לה.; להלן לט.), דמום שאינו גלוי וניכר אינו פוסל בקדשים, ואם כן על כרחך דכל שאינו ניכר - חשוב 'תם', דאם לא כן, ליפסול מיהת מקרא ד'תמים יהיה' דכתיב (שם כב, כא; עיין גמרא לט.) וכמובן. ועל כרחך, דכיון דאינו ניכר חשוב גם כן 'תמים', ואם כן הוא הדין באתרוג המורכב דאין חסרונו ניכר, שפיר חשוב 'תם'.

ויש לומר, דכיון דאתרוג המורכב יש לו סימנים המבוארים בשו"ת **הרמ"א** (סימן קכו), והסימנים הרי ניכרים, על כן חשוב מפאת הסימנים כאילו היה חסרונו ניכר.

ועיין במשנה (מ.), נשבר עצם ידו ועצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר כו'. ובגמרא, אינו ניכר - מי קא הוי מומא, אמר רב פפא, אינו ניכר מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה. וברש"י (ד"ה מחמת): אינו ניכר מחמת עצמו - שאין השבר נראה, אבל ניכר הוא מחמת שצולע, והילוך הרגל זו היא מלאכתו, עכ"ל. הרי דאף על גב דעצם המום דהוא השבר אין נראה, עם כל זה, כיון דעל ידי הצליעה נודע שיש שם שבר, והצליעה הרי נראית, על כן חשוב ניכר. אם כן הכא נמי, כיון דעל ידי הסימנים נודע ממילא שהוא חסר, והסימנים הרי נראים, שפיר חשוב ניכר.

ונתיישבתי עוד, דקושיא מעיקרא ליתא. דלענין 'מום' הוא דאמרינן דלא חשוב מום רק בגלוי - וכשאינו גלוי לא חשוב מום, ועל כן מה ש'תמים' ממעט מום, שפיר בעינן מום שבגלוי, דכשאינו גלוי הרי לא חשיב מום, ואם כן ממילא הא לא אימעיט מ'תמים'. מה שאין כן 'חסרון' הוא דבר בפני עצמו, ואין לו ענין למום, ושפיר גם חסרון שאינו ניכר חשוב חסרון. ועל כן מה ש'תַּמּוּת' ממעט חסרון, שפיר אין חילוק בין חסרון הניכר לאינו ניכר, וכן מוכח להדיא מגמרא להלן (לט.), עיין שם היטב.

ואם כי בתמורה (יז.) מבואר דגם מום הוא פסול חסרון, עם כל זה רק 'פסול חסרון' נחשב, אבל אין הפסול מפאת חסרון ממש, דחסרון בקדשים לא פסיל רק במחוסר אבר, ופשוט.

טעם שאין דיחוי במום עובר

הנה הא דמום עובר כשר (ראה יומא סד.) ולא אמרינן דיחוי (ראה שם), יש לומר דטעמא רבתא איתא ביה, דעיקרו של מום הרי הוא פיסול רק אם הוא ניכר, כמבואר בסוגיין (לט.) דבעינן מום שבגלוי, וכל הסוגיא כאן מלאה מזה - דלענין מום בעינן שיהיה גלוי וניכר, ואי לאו הכי אינו פוסל כלל.

ולפי זה נראה, דענין דיחוי בקדשים הוא רק דהתורה גזרה דאף אחר שנסתלק הפסול, עם כל זה חשוב כאלו לא נסתלק עדיין. ואם כן בכל הפסולים שפיר שייך דיחוי, מה שאין כן במום, אחרי שעבר המום אי אפשר לך לומר מכח דיחוי דנחשב כאלו המום ישנו עדיין ופסול, דזה אינו, דהרי אפילו אלו היה המום עצמו עדיין באופן כזה שהוא עתה הדיחוי, הרי גם כן היה כשר, דהדיחוי הרי אינו ניכר, ולענין פסול מום הרי בעינן ניכר, ואם כן אי אפשר שיהיה הדיחוי גרע מפסול המום עצמו, דהיה כשר אם היה באופן שהוא עכשיו הדיחוי, ועל כן שפיר מום עובר כשר, ולא שייך דיחוי.

ונהי דיש לומר, דכיון דהמום בשעתו הרי היה ניכר, וכבר היה פיסול, ועל כן ענין הפיסול הוא גם עכשיו, עם כל זה אין זה מוכרח, ושפיר יש לומר כדברינו - דאי אפשר שיהיה הדיחוי עדיף מעצם הפסול, דאינו פסול רק כשהוא ניכר וכנ"ל.

אמנם נתיישבתי דיש לומר, דנהי דהצריכה תורה במום שיהיה גלוי וניכר, ואי לאו הכי אינו פוסל, עם כל זה זהו רק אם מתחלת הויית המום לא היה ניכר מעולם. אבל היכא דהיה ניכר פעם אחת, שפיר יש לומר דפוסל גם אחרי שנסתלק ההיכר, דלא בעינן שיהיה המום ניכר כל זמן הוייתו, ורק אם היה ניכר פעם אחת שפיר חשוב היכר ופוסל לעולם.

טריפה - איסור עצמי או מדין נבילה

נסתפקתי, איסור טריפה מה עניינו, אם איסורו הוא איסור מבחוץ כשאר איסורים, ואיננו חסרון בשחיטה כלל, או דילמא עניינו שבטריפה גזרה תורה שלא תועיל בו השחיטה לענין אכילה, והוי נבילה לענין אכילה.

ועיין בחולין (נו.), אמר ליה מאן דבדק במחטא למאן דבדיק בידא, עד מתי אתה מאכיל לישראל נבילות. ופריך, נבילות, והא שחיטה היא, אלא טריפות וכו'. וכלשון הזה נאמר גם כן בסוגיין (מ.) ובסוטה (מח.), עיין שם. ומוכח, דטריפה אין איסורה מטעם נבילה. אולם זה אינו, דבלשון - קאי 'נבילות' סתם רק אנבילה ממש שמטמאה, ואין ראיה מזה לשלא יהיה איסור אכילת טריפה מטעם נבילה.

בזכרון קדוש

תיאורים מרתקים וזכרונות עסיסיים
מעד נאמן טו"ב שנים - נכד רבינו ר' דוד מארגנשטערן ז"ל

בניגוד לאביו ר' הערצל ואבי-אביו ר' יהודה, ובניגוד לחותנו ר' משה דוד שטיגליץ, לא היה אביו של רבינו 'חסיד' - מוסר לנו נכדו של רבינו:

"בניגוד לאביו ולסבו, לא היה ר' יהודה חסיד. הוא לא היה 'מתנגד' פעיל לכת החסידות, אלא שהוא עצמו לא השתייך לכל 'רבי' של חסידים, וכן לא היה מתפלל בכל 'שטיבעל' של חסידים. מקום תפילתו היה בבית המדרש הכללי".

כשרונותיו הכבירים של רבינו באו לו - בין היתר - בתורשה מאביו:

"ר' יהודה הצטיין כבעל מוח מזהיר ביותר. נוסף לזה שהיה תלמיד חכם גדול, רכש לו מעצמו, **ללא עזרת כל מורה**, גם את השפה הגרמנית, ושלט בה שליטה מושלמת...

ר' יהודה זצ"ל שלא רצה לעשות מתורתו קרדום לחפור בה, היה איש עסקים. ברם ההצלחה לא האירה לו פנים בעסקיו. המצב הכלכלי של המשפחה היה קשה. כל רכושו של ר' יהודה היה מוחו החריף וידיעתו המושלמת בשפה הגרמנית. ולכן כדי למצא מקור לפרנסה הוא החליט ללמוד את מקצוע המשפטים. הוא קרא בספרי החוק האזרחי הנדרשים, **ובמשך זמן קצר רכש ידיעות והיכרות בעניני חוק ומשפט**. ידיעתו בחוק, שליטתו בשפה הגרמנית, ושכלו החריף, הוציאו לו מוניטין כמומחה ממדרגה ראשונה".

בשבוע הבא אי"ה:
על צדקתה של אם רבינו. לאחר מכן
נשוב לתיאור עיסוקי האב והשפעתם על רבינו

א) שכתב: "גייריה - וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד, שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו".

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו זי"ע בסמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל – מייסד ודאש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית) ולקבלת הגליון:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: a1800200855@gmail.com

כל הזכויות שמורות למכון "אוהבי תורה" – להדרת ספרי שר התורה הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל – מאנסי יצ"ו
Cell: 845-216-8677 | Email: ohaveitorahengel@gmail.com